

Bydlení v USA po roce 1945

Ing. arch. Lenka Dočekalová
školitel: prof. Ing. arch. Vladimír Šlapeta, DrSc.
Ústav teorie, FA VUT Brno

Příspěvek se zabývá tématem moderního bydlení v USA v poválečném období, které bylo soustředěno kolem časopisu *Arts and Architecture*. Tato část je doplněna o další dva příklady realizovaných prototypových domků z období stavebního boomu poválečných let, které jsou ale svým přístupem naprosto odlišné. První z nich byl realizován v městské části Lakewood Park u Los Angeles, a dokládá masivní rozrůstání stereotypní zástavby samostatně stojících domů do okolí měst. Druhý příklad představuje montovaný domek Lustron, domek jako předem hotový výrobek z továrny.

Klíčová slova: levné domky, dřevěné domky, typizace a prefabrikace rodinných domů, domky s ocelovou konstrukcí, nové prototypy bydlení, moderní bydlení

Housing in the USA after 1945

The contribution deals with the theme of a modern living in the U.S. in the post-war period, which was concentrated around the magazine *Arts and Architecture*. This part is supplemented with further two examples of prototypes of houses from the period of post-war construction boom years, but they are quite different in their approach. The first one was realized in the city district Lakewood Park in Los Angeles, and demonstrates the massive growth of the stereotypical housing development of detached houses in the surroundings of towns. The second example is a prefabricated Lustron house, a house as a ready-made product from the factory.

Keywords: low-cost houses, wood houses, standardization and prefabrication of family houses, houses of steel construction, new prototypes housing, modern housing

1 Úvod

Pro Los Angeles byl konec 2. sv.v. opravdovým zlomem. Významný přístav na západním pobřeží Kalifornie se stal známým nejen v USA svým filmovým průmyslem (Holywood) a těžbou ropy, ale také leteckým průmyslem. Za prací v té době přicházela do Los Angeles spousta nových obyvatel, také váleční veteráni se po válce vraceli domů a hledali nové bydlení. Rozvoj města probíhal dle plánu –

generelu sítě dálnic, vypracovaného místní Regional Planning Commission už v roce 1940. [1]

2 Bydlení po 2.sv.v. v Los Angeles

Jedním z prvních příkladů tehdejšího významného růstu stavební činnosti byla výstavba současné městské části Lakewood Park, která se nachází cca 37 km jihovýchodně od centra Los Angeles. Výstavba probíhala od počátku 50. let. Už na začátku bylo cílem stavebních developerů Louise H. Boyara, S. Marka Tapera a Bena Weingarta postavit neuvěřitelných 17 500 levných domků během velmi krátké doby. Pro toto extrémní tempo výstavby svědčí i počet postavených domků za jediný den, např. v roce 1950, v prvním roce výstavby, se jim dařilo dokončit v průměru až 50 domků za den. Nejdříve byly vystavěny silnice, a potom jako na tovární montážní lince byly vystavěny jednotlivé domy. Bydlení tvořily skromné, velmi podobné dřevěné domky postavené podél silnice těsně vedle sebe na principu řádkové zástavby.

Domky byly skromné, většinou o dvou nebo třech ložnicích, vybavené s důrazem na pohodlí obyvatel, byly praktické a moderní ve vnitřním vybavení a byly cenově velmi dostupné. Byl o ně tak obrovský zájem, že už v roce 1950 si je za víkend přicházelo prohlédnout až 20 000 návštěvníků a prakticky ihned po výstavbě byl domek prodán. Rychlé tempo výstavby bylo umožněno používáním mechanizace, (např. při hloubení základů, při pokládání střešní krytiny se používaly dopravní pásy pro rychlou dopravu střešních tašek), a také používáním typizovaných stavebních prvků, prefabrikátů, které se sestavovaly přímo na místě, (např. jako prefabrikáty byly dodávány dřevěné stěny a stropy). Lakewood se stal vzorem pro rozsáhlou výstavbu v dalších kalifornských předměstích a stereotypní uniformní zástavba tak zaplavila i další americká města. [4]

Obr.1: Fotografie z výstavby domků v Lakewoodu.

Zdroj: http://www.lakewoodcity.org/about_lakewood/default.asp

3 Domky Lustron

Zajímavým příkladem poválečného amerického experimentu prefabrikovaného bydlení byly montované domky firmy Lustron Corporation. Na počátku byl nápad amerického podnikatele a vynálezce švédského původu Carla Strandlunda masově vyrábět odolné domky z ocelové konstrukce, které by montážní linka továrny chrtila s produktivitou až 100 domků za den. Po získání vládního úvěru zahájil Strandlund výrobu v bývalé letecké továrně v městě Columbus státu Ohio.

První dům byl hotov počátkem roku 1948 a během následujících dvou let jich bylo vyrobeno cca 2 500. Konstrukce domků byly ocelové a byly dopravovány pomocí nákladních vozů z továrny až k místu stavby, kde byly smontovány na připravené betonové základové desce. Montáž byla velmi rychlá, během dvou týdnů byl domek hotov. Domky byly tak odolné, že přežily až do současnosti s minimální údržbou. Jejich nezničitelnost spočívala v používání smaltovaných vnitřních i vnějších obkladových panelů, které byly navrženy ze smaltu proto, aby se nemusely lakovat. Fasádní panely tvoří barevné smaltované čtvercové kazety ve čtyřech barevných úpravách: světle hnědé, světle šedé, žluté a modré. Tím, že byly stěny v podstatě kovové, používaly se na zavěšení obrázků magnety nebo se lepily háčky. Ve stropě bylo umístěno sálové vytápění. [5]

Brzo po zahájení výroby začala mít Lustron Corporation vážné finanční problémy a ocitla se v úpadku. Dnes jsou dobře zachovalé Lustron domky vzácné, mnoho z nich bylo úplně zničeno a ostatní byly změněny majiteli domů. Zajímavé je, že původní koncepční představy o domu byly modernější, (než ty, které se později vyráběly), návrhy byly zpracovány architektonickou firmou, měly plochou střechu s přečínající římsou, otevřenou prostorovou dispozici a dokonce měly i zakřivené stěny. Protože se firma rozhodla orientovat na masovou výrobu, tak byl návrh zcela změněn s tím, že široká veřejnost chce domek spíše klasický se sedlovou střechou, s verandou a s arkýřovým oknem. První moderní návrhy byly úplně vyřazeny a nový přístup byl uplatněn pouze při používání nového smaltovaného materiálu a při stavební výrobě. [5]

Obr.2: Fotografie domku Lustron. Zdroj:

<http://www.lustronpreservation.org/>

4 Program prototypových domů v časopise *Arts and Architecture*

Předešlé dva projekty dokládají snahu spíše stavebně podnikatelskou, jejich hlavním cílem byl především zisk získaný z nových stavebních investic, které po válečném období musely nutně přijít. Projekty se nijak významně nezabývaly ani moderní architekturou, ani principy moderního bydlení. Nicméně v oblasti Kalifornie působil již od roku 1929 vliv časopisu zaměřeného na kulturu, umění a architekturu, s tehdejším názvem *California Arts and Architecture*, který od roku 1940 vydával John Entenza s novým názvem *Arts and Architecture*. Příchod vydavatele Johna Entenzy a jeho vliv na časopis, původně zaměřený spíše na domy historismu, byl pro *Arts and Architecture* zásadní změnou. [6]

John Entenza byl velkým nadšencem pro avantgardní architekturu a umění a velice brzy pochopil, že s blížícím se koncem 2.sv.války bude potřeba nabídnout veřejnosti i zástupcům stavebních firem nové možnosti pro výstavbu levného, rychlého a zároveň stavebně jednoduchého bydlení. Neváhal a už v lednu 1945 vyhlásil nový program „Case study houses“. Časopis se snažil nalézt a uveřejnit práce mladých architektů. V časopise tak byl poprvé publikován americký architekt Frank Gehry nebo zde byl představen rakouský architekt Hans Hollein. Budovy byly v časopise prezentovány bez doprovodných kritických článků a analýz, pouze s jednoduchým popisem od architekta. Pokud dům nesplňoval určité kvality, byl redakcí odmítnut. [6]

5 Case study houses

Tento nový, původně spíše experimentální program ovlivnil architekturu bydlení nejen v Los Angeles, centru Kalifornie, ale i za hranicemi USA a jeho inovativní odkaz přetrvává až do dnešní doby. Realizace prototypových domů byla koncentrována především do předměstských oblastí Los Angeles. Celý program, publikovaný mezi léty 1945 až 1966, představil 36 prototypů - domů moderního bydlení. Sám John Entenza objednal v lednu 1945 prvních pět projektů, které byly následně publikovány a poté představeny veřejnosti. Po třech letech bylo šest domů hotových a navštívilo je 370 000 zájemců. [2]

V prvopočátku bylo záměrem Johna Entenzy umožnit architektům, aby mohli nabídnout veřejnosti své nové představy o levných, ale přitom moderních domech. Dalším novým počinem Entenzy bylo, že dokázal do zájmu o moderní bydlení přivést i firmy, zabývající se výrobou stavebních materiálů, které klientům některých domů nabídly výrazné slevy na materiálu a podílely se i na přípravě typizovaných stavebních prvků. Díky tomu pak bylo jejich úsilí náležitě předvedeno na stránkách časopisu *Arts and Architecture*. Výběr architektů, kteří se účastnili programu, byl spíše závislý na osobních preferencích samotného Johna Entenzy. Některé první projekty nebyly nikdy postaveny, zůstaly jen ve fázi studie, ale přesto jejich zveřejnění v časopise dávalo představu veřejnosti o možnostech moderního a levného bydlení.

V jednom případě sám John Entenza se stal klientem, kdy byl v časopise představen návrh jeho vlastního domu navrženého Charlesem Eamesem a Eero Saarinenem. První „Case study house“ byl uveřejněn v únorovém čísle časopisu, už v roce 1945 a byl navržen J.R. Davidsonem pro hypotetického klienta. Dům nebyl realizován, ale nakonec v roce 1948 byl o studii domu zájem a dům byl se změnami v projektu postaven. Konstrukce byla dřevěná rámová, dispozice domu byla kompaktní, prostorově úsporná s použitím řady vestavěných nábytkových prvků. [2]

Řada významných „Case study houses“ byly realizovány na pozemcích v Los Angeles pro bohaté klienty nadšené moderní architekturou a designem. Jen několik domů z programu zůstalo nepostaveno. V rámci programu se architekti přiklíněli k dvěma hlavními směrům. První směr byl založen na větším používání oceli a skla, který se stal brzo velmi známým a často publikovaným. Představují jej domy, které připomínají spíše lehké výstavní pavilóny, tvořené z rámové konstrukce z ocele, která umožňovala použití velkých, na celou výšku prosklených stěn. Jsou to např. domy od Charlese a Raye Eamesových, Craiga Ellwooda, Pierra Koeniga a Rafaela Soriana. Druhý proud vycházel z používání dřeva jako nejlevnějšího a nejdosažitelnějšího stavebního materiálu. Architekti dřevo používali v konstrukci buď s pomocí dřevěných trámů a sloupků anebo přímo jako nosný dřevěný rám. Tento princip uplatňovali architekti jako např. Thornton Abell, Julius Ralph Davidson, Richard Neutra, Rodney Walker, architektonická firma Buff, Straub and Hensman a Killingsworth, Brady and Smith. [2]

Jednou z výrazných Case Study Houses je stavba vlastního domu s ateliérem Charlese a Raye Eamesových v Pacific Palisades v Los Angeles. Překrásný pozemek umístěný ve svahu nad Tichým oceánem vlastnil sám John Entenza. Na části si nechal postavit svůj dům, na zbývající ploše byly na volných parcelách postaveny další prototypové domy, dům Eamesových je hned v sousedství domu Johna Entenzy. Jako nový prvek je zde použita ocelová rámová konstrukce a prefabrikované díly, tak jak byly dostupné z katalogu výrobců. Dům měl sloužit jako vzor pro prefabrikovanou stavbu a pro masovou výstavbu, což se podařilo. Při stavbě se prokázalo, že je možné stavět domy z různých částí stavebních prvků jako stavebníci. [3]

Další z blízkého sousedství domu Johna Entenzy v Pacific Palisades je dům pro rodinu Baileyových od Richarda Neutry, postavený mezi lety 1947-1948. Richard Neutra byl jedním z nejznámějších architektů, kteří se účastnili programu. Dům je jednoduchý a elegantní, i když poměrně malý. Velmi výrazným prvkem je střecha se široce vyloženou římsou, dům se otevírá do zahrady velkými posuvnými skleněnými stěnami a tím umožňuje obytným místnostem přímý kontakt s vnějším prostorem a s přírodou.

Modernost „Case study houses“ se projevovala i v interiérovém vybavení, mobiliář navrhovali architekti sami nebo např. používali nábytek od firmy Herman

Miller a Knoll and Associates a uplatnili se zde nové typy nábytku od např. George Nelsona, Charlese Eamese, Isamu Noguchiho, Petera Hvidta a O.M.Nielsena.

6 Závěr

„Case study houses“, původně spíše experimentální program měl nesmírný vliv na architekturu bydlení nejen v Los Angeles, centru Kalifornie, ale i za hranicemi USA a jeho invenční odkaz přetrvává i do dnešní doby. Původní myšlenka Johna Entenzy představit veřejnosti levné experimentální bydlení byla realizována zejména na konci 40. a počátkem 50. let. Architekti nabídli veřejnosti nové modernější domy s různým vnitřním řešením dispozic a s používáním moderních stavebních prvků a materiálů, jako jsou např. velké celoprosklené posuvné stěny, součástí staveb se stal moderní nábytek, jehož některé typy se vyrábí dodnes. Původní snaha o úspornost přerostla na konci 50. let v ukázky spíše velkých luxusních domů a krásných elegantních staveb, spíše Miesovského typu, které volnou dispozicí přímo pronikají do okolí a spolu s krajinářskými prvky vytváří dokonalé splynutí bydlení s přírodou.

Architekti, kteří byli součástí „Case study programu“ představují pouze část proudu moderního bydlení v Los Angeleské oblasti. Řada ceněných architektů se přímo neúčastnila tohoto programu, jako např. R.M. Schindler, Gregory Ain, Harwell Harris, John Lautner, Campbell & Wong a další.

7 Použitá literatura a prameny

[1] GÖSSEL Peter, LEUTHÄUSEROVÁ Gabriela. *Architektura 20.století*, 2.vyd., přepracované, Köln: Taschen 2006, Praha:Slovart, 2006, ISBN – 13: 978-80-7209-814-9. s.297-315

[2] SMITH, Elizabeth A.T.. *Case study houses. The California Impetus*. Köln: Taschen 2009, ISBN 978-3-8365-1301-2. s.6-7

[3] RAEBURN Michael. *Dějiny architektury*. 1.vyd., Praha: Odeon, Fortuna 1993, 09/13. 01-502-93. s.270-271

[4] J.Paul Getty Trust. *L.A. Constructs the Future,1940 – 1990*.(online).(cit.2013-12-17).Dostupné z:http://www.lakewoodcity.org/about_lakewood/community_profile/getty.asp

[5] *Welcome the Lustron preservation!* (online).).(cit.2013-12-17). Dostupné z:<http://www.lustronpreservation.org/>

[6] TRAVERS David. *About Arts and Architecture*. (online).(cit.2013-12-17). Dostupné z:<http://www.artsandarchitecture.com/about.html>